

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

СОКОЛОВ М. О.

доктор економічних наук

Д'ЯКОВА Т. А.

аспірантка

Суми

Формування ефективного механізму соціально орієнтованої аграрної економіки України має на меті збалансованість економічних процесів, гармонійний розвиток сільських територій, а також забезпечення продовольчої безпеки суспільства у цілому. Стабілізації економічного стану і зростання ефективності аграрного виробництва можна досягти через стійкий розвиток сільськогосподарських підприємств, що виявляється неможливим без залучення до виробничої діяльності нових ресурсів, а головне, інноваційних розробок, додаткових фінансових вкладень, які в сучасних умовах більшість аграрних виробників забезпечити не в змозі.

Аграрний сектор області має значний потенціал для розвитку та значного залучення інвестиційних ресурсів, обумовлений наявністю достатніх земельних, кваліфікованих трудових ресурсів, сприятливих природно-кліматичних умов. Разом із тим існує незабезпеченість потреб внутрішнього ринку та стрімко зростаючий попит на продовольство у світі. Виходячи з вищевикладеного, вважаємо актуальним дослідження соціально-економічних умов розвитку сільськогосподарських підприємств на регіональному рівні.

Вирішенню проблеми розвитку підприємств присвятили свої наукові праці В. Ліхтенштейн, А. Девятов, Р. Шкіряників, В. Шульга, М. Мунтян, Н. Мойсєєвий, В. Гончарук, Ю. Масленко, Е. Логунцев, І. Бланк та інші

вчені. Дослідження теоретичних основ розвитку аграрного виробництва, що водночас має велике практичне значення, висвітлено в публікаціях Ю. Бажала, З. Варналія, В. Галанця А. Гальчинського, В. Гейця П. Гайдуцького, С. Дем'яненка, М. Коденської, І. Лукінова, М. Маліка, С. Мочерного, П. Саблука, В. Юрчишина та ін. Проте комплексний підхід до вирішення проблеми соціально-економічного розвитку підприємств і сільських територій поки що не розроблений.

Метою роботи є висвітлення сучасного стану аграрного сектора Сумської області та перспектив його соціально-економічного розвитку.

Формування виваженої державної регіональної політики потребує всебічного обґрунтування пріоритетних напрямів і шляхів досягнення динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку регіону, підвищення рівня життя населення, забезпечення дотримання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина. В основу розв'язання вказаних завдань повинні бути покладені конкретні заходи по радикальному підвищенню ефективності використання всього потенціалу Сумської області, удосконаленню роботи місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Сумська область займає 4% території України (2383,2 тис. га). За функціональним використанням земельний фонд області поділяється на:

- ★ сільськогосподарські угіддя – 1699,8 тис. га;
- ★ лісові та лісовкриті площі – 458,5 тис. га;
- ★ забудовані землі – 83,9 тис. га;
- ★ відкриті заболочені землі – 63 тис. га;
- ★ відкриті землі без рослинного покриву – 5,8 тис. га;
- ★ під водою – 30,8 тис. га;
- ★ інші землі – 40,7 тис. га.

Розораність території області становить 51,7%, а сільськогосподарських угідь – 72,4%, лісистість – 19,2%. В області зберігається стала тенденція щодо зменшення орних земель в обробітку. Так, за період 2000 – 2010 років площа ріллі зменшилась на 52,9 тис. га (4,1%). На перспективу до 2015 р. прогнозується зменшення за рахунок консервації орних земель (заліснення та залуження) ще 64,3 тис.га (5,2%).

Значні зміни відбулися у розподілі земельного фонду області за формами власності. Станом на 01.01.2010 року в державній власності залишилось 1164,2 тис. га земель (рис. 1).

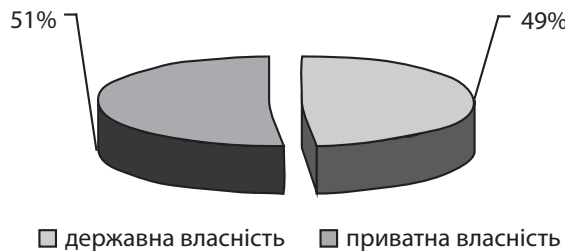

Рис. 1. Розподіл земель Сумської області за формами власності

Джерело: побудовано на основі статистичного збірника «Довкілля Сумщини», 2010 [2].

Це переважно землі лісового, водного фонду та природоохоронного і рекреаційного призначення, а також 20,8% сільськогосподарських угідь області, які використовуються переважно для забезпечення наукової діяльності, у навчальних цілях, а також для ведення насінництва, племінного господарства, вирощування лікарських рослин, виробництва специфічних видів сільськогосподарської продукції.

Ґрунти Сумської області здатні повністю задовольнити потреби області у виробництві рослинного білку, що використовується безпосередньо для харчування людей та відгодівлі сільськогосподарських тварин (рис. 2).

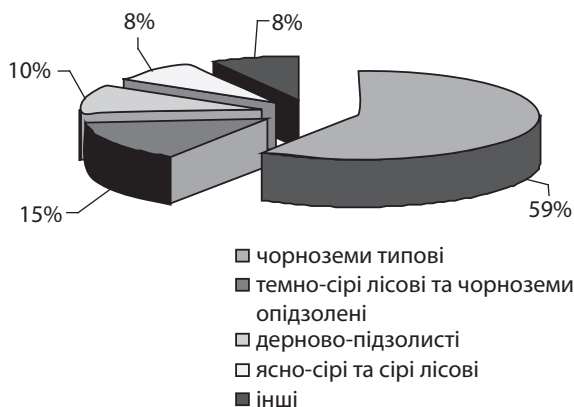

Рис. 2. Ґрунти Сумської області

Джерело: побудовано на основі статистичного збірника «Довкілля Сумщини», 2010 [2].

Агропромисловий сектор є основним народногосподарським комплексом та відіграє важливу роль в економіці регіону. Його значення полягає не лише в забезпеченні населення харчовими продуктами, але і в

тому, що він впливає на зайнятість населення та ефективний розвиток регіону.

Агропромисловий комплекс регіону формують:

- ✦ суб'єкти сільського господарства, зокрема 348 сільськогосподарських підприємств різних форм власності та господарювання, 739 фермерських господарств та 150 тис. особистих селянських господарств (табл. 1). У галузі працює 21,6 тис. чоловік;
- ✦ підприємства харчової і переробної промисловості, зокрема 6 борошномельних підприємств, 17 хлібопекарських підприємств, 3 кондитерські фабрики, 6 молокопереробних підприємств, 6 м'ясопереробних підприємств;
- ✦ підприємства та організації інфраструктури аграрного ринку, а саме 41 кооператив, пункти приймання молока і м'яса, підприємства агросервісного та агрохімічного обслуговування, підприємства ветеринарного обслуговування, племінні господарства, 432 пункти штучного осіменіння, 161 амбулаторія, 69 аптечних кіосків.

У 2010 р. обсяг виробництва продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств (у порівнянних цінах 2005 р.) становив 2898 млн грн, що менше на 8,3% у порівнянні з 2009 р. (рис. 3, 4, 5).

Обсяг виробництва продукції рослинництва був меншим порівняно з 2009 р. на 14,7%, у т. ч. у сільськогосподарських підприємствах усіх форм власності – на 21,1%, у господарствах населення – на 8,2%.

Обсяг виробництва продукції тваринництва порівняно з 2009 р. збільшився на 4,7%, у т. ч. у господарствах населення – на 7,6%, у сільськогосподарських підприємствах усіх форм власності зменшився на 1,6%. Зазначені тенденції характерні й для всього агропромислового комплексу України, а не тільки для Сумщини.

В Україні впродовж останнього десятиліття спостерігалися коливання індексів цін на продукцію сільського господарства, які загалом знаходилися в рамках світових тенденцій. При цьому цінова динаміка в секторі інколи перевищувала загальний показник індексу споживчих цін, проте, як правило, відставала від динаміки цін в промисловості (табл. 2).

У 2010 р. індекс цін на сільськогосподарську продукцію сягнув найбільшого значення за останнє десятиліття (за винятком 2007 р.) і становив 130,4%. Причини стрімкого зростання аграрних цін в Україні у 2010 р. є «імпортування» загальносвітових негативних трендів, зниження валових зборів сільськогосподарських культур через несприятливі природно-кліматичні умови (посуху 2010 р.), зменшення площ посівів під окремі культури, зростання собівартості виробництва сільгоспродукції.

Синхронне зростання вартості продовольства на світових ринках та в Україні підштовхнуло до поновлення дискусій про спроможність нашої країни до забезпечення насиченості внутрішнього ринку сільгоспродукції за рахунок використання власного аграрного потенціалу.

Кількість діючих підприємств за організаційно-правовими формами господарювання у 2010 р.

Показник	Сільське господарство		Лісове господарство		Рибальство, рибництво	
	усього	у % до підсумку	усього	у % до підсумку	усього	у % до підсумку
Усього підприємств	348	100,0	31	100,0	12	100,0
Господарські товариства	223	64,1	-	-	8	66,7
Приватні підприємства	82	23,6	-	-	1	8,3
Виробничі кооперативи	8	2,3	-	-	-	-
Фермерські господарства	23	6,6	-	-	2	16,7
Державні підприємства	8	2,3	12	38,7	1	8,3
Підприємства інших форм господарювання	4	1,1	19	61,3	-	-

Джерело: побудовано на основі статистичного збірника «Сумщина», 2010 [3].

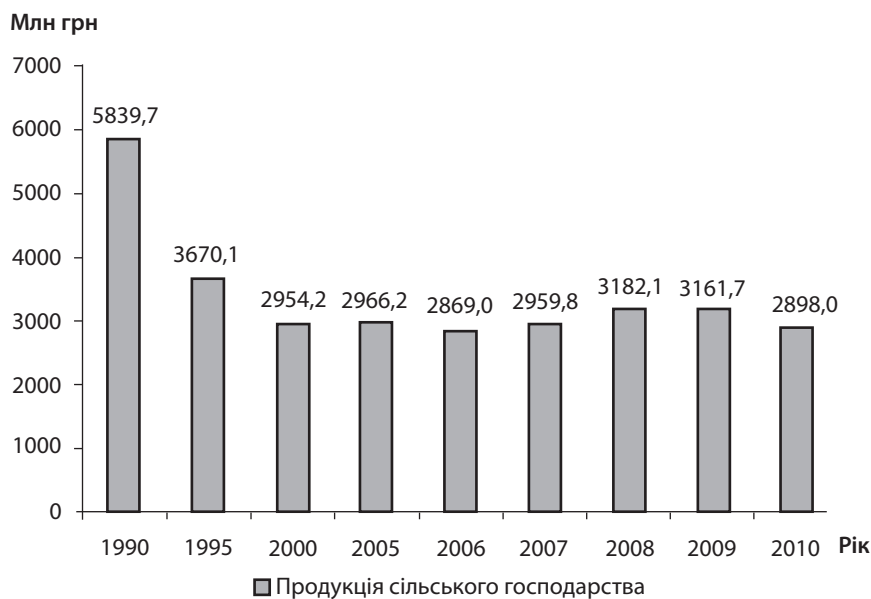

Рис. 3. Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств

Джерело: побудовано на основі статистичного збірника «Сумщина», 2010 [3].

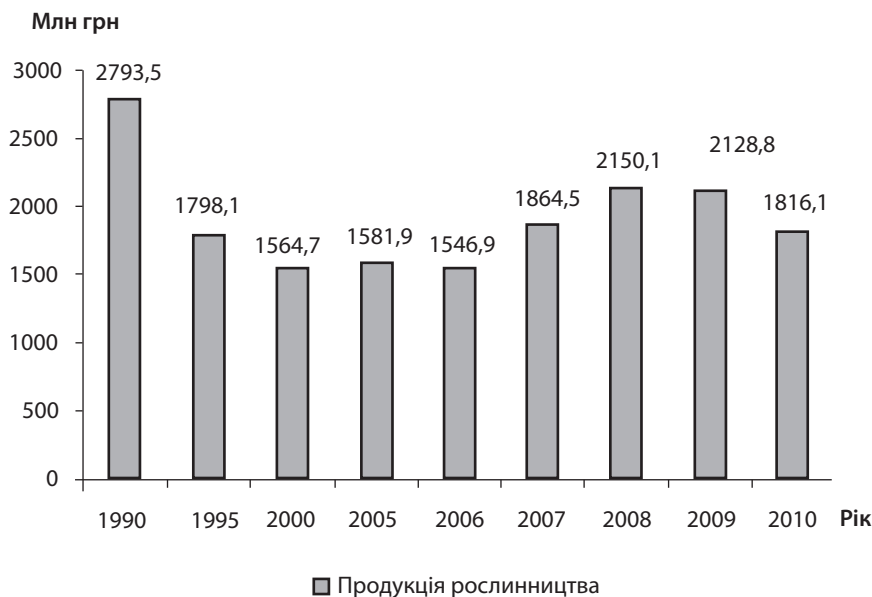

Рис. 4. Динаміка виробництва валової продукції рослинництва в усіх категоріях господарств у порівняних цінах 2005 р.

Джерело: побудовано на основі статистичного збірника «Сумщина», 2010 [3].

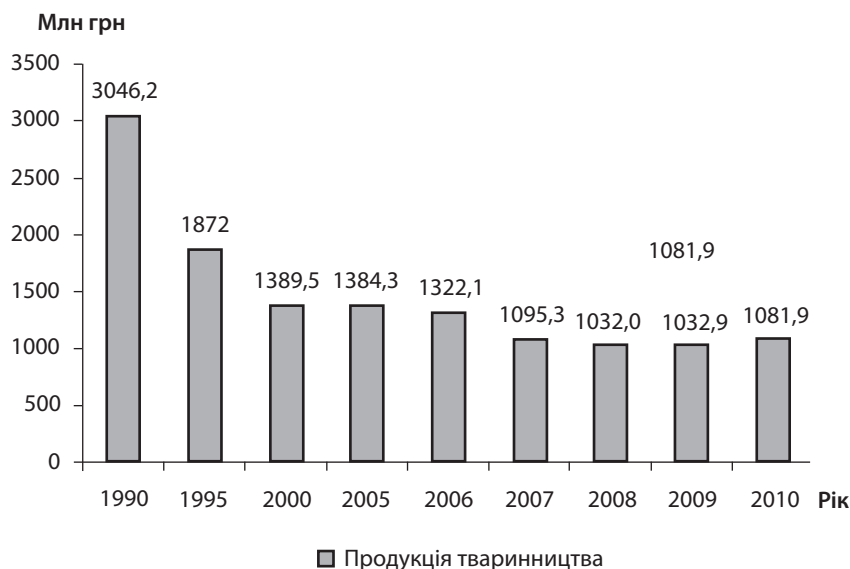

Рис. 5. Динаміка виробництва валової продукції тваринництва в усіх категоріях господарств у порівняних цінах 2005 р.

Джерело: побудовано на основі статистичного збірника «Сумщина», 2010 [3].

Таблиця 2

Динаміка індексів цін на продукцію сільського господарства, споживчих цін та оптових цін промисловості, % до попереднього року

Показник	Рік									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Сільськогосподарська продукція	105,0	87,4	120,6	105,7	108,1	102,4	138,0	110,3	106,4	130,4
– рослинництво	92,4	87,8	133,7	93,3	95,5	114,1	157,7	95,2	109,1	141,1
– тваринництво	136,8	86,6	104,8	134,2	129,5	88,8	115,8	147,4	101,4	114,1
Індекс споживчих цін	112,0	100,8	105,2	109,0	113,5	109,1	112,8	125,2	115,9	109,4
Індекс оптових цін промисловості	100,9	105,7	107,6	120,5	116,7	109,6	119,5	135,5	106,5	120,9

Джерело: побудовано за даними: www.niss.gov.ua

Що стосується соціальної складової функціонування сільськогосподарських підприємств, то відмічаємо скорочення чисельності працюючих у сільському господарстві більш ніж у 2 рази за останні 7 років та зростання у 4,4 рази середньомісячної заробітної плати (табл. 3).

Фактично за 2011 рік середньомісячна заробітна плата одного працюючого в сільському господарстві становить 1652 грн., що складає 165% прожиткового мінімуму на одну працездатну особу. У порівнянні з попереднім роком вона підвищилася на 26%, що на 9 відсоткових пункти вище рівня росту заробітної плати в цілому по галузях економіки області.

Щорічно збільшуються доходи власників земельних і майнових паїв. По області середній розмір орендної плати за користування земельними паями за 2010 рік зріс із 1,9% до 2,2% від грошової оцінки землі. За користування земельними паями в 2011 році їх власникам нарахована орендна плата в сумі 203,3 млн грн, що на 42,2 млн грн (26%) більше в порівнянні з 2010 роком. Рівень виплати за користування земельними паями становить 95,3% від договірної суми [1].

З метою соціального захисту сільських жителів і забезпечення розвитку сільських територій обласною державною адміністрацією був розроблений проект угоди про соціально-економічне співробітництво між

Таблиця 3

Соціальні умови функціонування сільськогосподарських підприємств

Показник	Рік						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Середньомісячна заробітна плата, грн	372	477	632	940	1079	1305	1652
Середньооблікова чисельність штатних працівників, осіб	44120	33141	30551	27535	23024	21923	21725
Фонд оплати праці, тис. грн	203686	215585	231769	310530	298101	343314	430682

Джерело: побудовано на основі статистичного збірника «Сумщина», 2010 [3].

органами місцевого самоврядування і суб'єктом підприємницької діяльності (орендарем землі) і рекомендований для укладання в кожній сільській раді. Відповідно до укладених угод підприємства надають безоплатну допомогу в соціально-економічному розвитку цих територій. Станом на 01.01.2012 р. із наявних 407 сільських громад області соціально-економічні угоди з орендарями ріллі уклали 389 сільських (селищних) рад на загальну суму 35,1 млн грн (72% до завдання), що на 1,4 млн грн більше у порівнянні з 2010 роком.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного аналізу соціально-економічних умов та результатів функціонування підприємств аграрного сектора економіки можна зробити такі висновки та окреслити перспективи розвитку.

1. Подальший розвиток сільськогосподарських підприємств та нарощування обсягів виробництва задля забезпечення продовольчої безпеки держави потребує відповідного фінансового забезпечення. На нашу думку, тільки виважена державна політика щодо пільгового кредитування та страхування, а також створення сприятливого інвестиційного клімату як на загальнодержав-

ному так і на регіональному рівнях дасть можливість залучити необхідні довгострокові фінансові ресурси з метою сталого розвитку аграрного сектора економіки.

2. Даючи до 13% ВВП у останні 4 роки, рівень оплати праці зайнятих у сільському господарстві працівників майже у двічі нижчий порівняно з іншими галузями економіки. Зважаючи на поступове впровадження новітніх технологій, аграрний сектор потребує досвідчених та висококваліфікованих працівників. Для їх залучення у наступні 3 – 5 років необхідно як мінімум у двічі збільшувати темпи зростання заробітної плати та матеріального заохочення зайнятих у аграрній сфері працівників. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Агропромисловий комплекс Сумщини у 2011 році: стан, досягнення, здобутки [Електронний ресурс] . – Режим доступу : <http://agroprom.gov.ua/doc/programu/buklet.pdf>
2. Довкілля Сумщини 2010 : статистичний збірник. – Суми : Головне управління статистики у Сумській області, 2011. – 147 с.
3. Статистичний щорічник Сумської області за 2010 рік. – Суми : Головне управління статистики у Сумській області, 2011. – 672 с.